

ВСТУП

«Бог є любов» — каже євангелист Йоан. Вперше взявшись за цю книгу, я гадав, що ця максима вкаже мені дуже чіткий шлях у цьому питанні. Я думав, що можу стверджувати: людська любов заслуговує називатися любов'ю лише тією мірою, якою вона нагадує ту Любов, якою є Бог. Тож спершу я провів різницю між любов'ю-даром та любов'ю-потребою (так я їх охрестив). Типовим взірцем любови-дару є любов, яка спонукає людину працювати, планувати та заощаджувати задля майбутнього добробуту своїх нащадків, яких вона, померши, так і не побачить; щодо другої, то вона змушує самотнє чи налякане дитя бігти в обійми матері.

Щодо того, яка з них більше нагадує Того, хто сам є Любов'ю, не було жодних сумнівів. Божественна любов — це любов-дар. Отець віддає Синові все, чим Він є і все, що має. Син у відповідь віддає Себе Отцеві та віддає Себе світові, й віддає себе Отцеві задля світу, і таким чином віддає світ (у Собі) назад Отцеві.

Любов-потреба натомість аж ніяк не схожа на наші уявлення про Бога. Богові нічого не бракує, а наша любов-потреба, як казав Платон, є «дитям убогости». У цьому точне усвідомлене відображення нашої

справжньої природи. Ми народжуємось безпомічними. Щойно стаємо свідомими, відкриваємо для себе самотність. Ми потребуємо інших фізично, емоційно та інтелектуально; без них не вдасться пізнати нічого, навіть самих себе.

Я очікував, що напишу декілька доволі простих панегіриків, щоб піднести перший вид любови та понизити другий. Хоча й тепер більшість з того, що я хотів сказати, видається мені правдивим. Я й досі вважаю, що наше становище скрутне, якщо під словом любов ми маємо на увазі лише прагнення бути любленими. Але тепер я вже б не стверджував (як і мій наставник Макдональд¹), що коли в нас є лише це прагнення, то ми сплутали любов із чимось, чим вона зовсім не є. Тепер я не можу заперечувати, що любов-потреба таки може називатися любов'ю. Щоразу намагаючись це зробити, я врешті опинявся серед плутанини й суперечностей. Насправді все значно складніше, ніж я уявляв.

По-перше, не називаючи любов-потребу «любов'ю», ми спотворюємо більшість мов, в тому числі й нашу. Хоч мова й не є непомильним дороговказом, але в ній, попри всі її вади, міститься чимало накопичених знань та досвіду. Вона знає, як згодом поквитатися з тими, хто починає ставитися до неї з погордою. Краще нам не наслідувати Хитуна-Бовтуна², надаючи словам значення, як нам заманеться.

¹ Джордж Макдональд (1824–1905) — шотландський письменник і поет. — Прим. перекл.

² Хитун-Бовтун — персонаж англійського дитячого вірша та книги Льюїса Керрола «Аліса в Задзеркаллі». Тут ім'я персонажа (в ориг. Humpty Dumpty) подане у перекладі Миколи Лукаша. — Прим. перекл.

По-друге, слід з обережністю називати любов-потребу «всього лиш егоїзмом». У словах усього лиш завжди криється небезпека. Безсумнівно, що можна егоїстично потурати любові-потребі, як і всім нашим пориванням. Нав'язливе та ненаситне вимагання любови — це страшна річ. Однак у повсякденному житті нікому не спаде на думку назвати дитину егоїстичною, коли вона шукає розради в матері; те саме стосується й дорослої людини, що шукає «товариства» у своєму приятелі. Ті, дорослі чи діти, які до цього найменше вдаються, не обов'язково є найбільш самовідданими. Часом є підстави відмовитися чи й зовсім умертвити любов-потребу; проте її відсутність загалом є ознакою байдужого егоїста. Оскільки ми й справді потребуємо один одного («не добре чоловікові бути самому»³), то відсутність цієї потреби у свідомості як любови-потреби (іншими словами, коли ми оманливо відчуваємо, що нам і справді добре бути самим) — це тривожний духовний прояв; так само як і втрата апетиту є поганим медичним симптомом, бо людині таки потрібна пожива. І по-третє, ми підходимо до чогось значно важливішого. Кожен християнин погодиться, що духовне здоров'я людини прямо пропорційне її любові до Бога. Проте любов до Бога за своєю природою завжди дуже великою мірою, а часто й цілком, є любов'ю-потребою. Це добре видно, коли ми молимося про прощення наших гріхів чи просимо допомоги у випробуваннях. Та зрештою навіть очевиднішим цей факт стає тоді, коли ми зростаємо

³ Бут. 2, 18. — Прим. ред.

(а ми повинні зростати) у розумінні того, що все наше єство за своєю природою є однією величезною потребою, що ми недосконалі, дочасні, порожні, а також не-впорядковані; що ми взиваємо до Того, хто може розв'язати те, що тепер зв'язане, і зв'язати те, що досі було розв'язане. Я не стверджую, що людина не може принести Богові нічого, крім любови-потреби. Шляхетні душі можуть розповісти нам про вищі сфери буття. Та, гадаю, саме вони першими поспішають сказати, що тільки-но людина насмілиться подумати, що вона може жити цими висотами, відкинувши відчуття потреби, як вони одразу ж перестануть бути правдиво благодатними й перетворяться на неоплатонічні чи врешті-решт диявольські ілюзії. «Наслідування»⁴ каже, що «немає найвищого без найнижчого». Лише зухвале та нерозумне створіння могло б постати перед своїм Творцем і пихато заявити: «Я не жебрак. Я люблю Тебе безкорисливо». Ті, хто у любові до Бога наблизились до любови-дару, за мить, ба, навіть у ту саму мить, почнуть бити себе в груди, як митар, і принесуть свою убогість до ніг єдиного правдивого Подателя. І саме цього Бог бажає. Він звертається до нашої любови-потреби такими словами: «Прийдіть до мене всі втомлені й обтяжені»⁵ чи старозавітними рядками: «...відкрий твої уста, і я їх наповню».⁶

Тому той найвеличніший вияв любови-потреби є основою чи складником основи найпіднесенішого, найздоровішого та найреалістичнішого духовного

⁴ «Наслідування Христа» «Томи Кемпійського. — Прим. перекл.

⁵ Мт. 11, 28. — Прим. ред.

⁶ Пс. 81,11. — Прим. ред.

стану людини. З цього випливає дуже дивний висновок. Людина найближча до Бога тоді, коли вона, в певному сенсі, найменш подібна до Нього. Бо чим можуть бути подібні повнота й потреба, влада та упокорення, праведність та розкаяння, всемогутність і крик на поміч? Я був вражений цим парадоксом, коли вперше натрапив на нього; а ще він розбив усі мої попередні спроби написати щось про любов. Ось що буває, коли ми з ним зіштовхуємось.

Нам варто розрізняти дві речі, які обидві можна назвати «близькістю до Бога». Перша — це схожість до Бога. Гадаю, що Бог наклав якийсь відбиток Своєї подоби на все Своє творіння. Простір і час, кожен по-своєму, відображає Його велич; усе живе віддзеркалює Його плідність; тваринний світ — Його діяльність. Людина уподібнюється до Бога у важливіших речах — своїм розумом. Ангели стають схожими тим, чого людині бракує, — безсмертям та інтуїтивним знанням. Таким чином всі люди, добрі чи лихі, всі ангели, включаючи тих, що впали, більше, ніж тварини подібні на Бога. У цьому сенсі їхня природа є «ближчою» до Божественної природи. Під другим розуміють те, що ми б назвали близькістю перебування. Якщо йдеться про друге, то стан, у якому людина перебуває «найближче» до Бога, є станом, коли вона впевнено та швидко наближається до свого кінцевого єднання з Богом, споглядання Його та насолоди Ним. Щойно ми проведемо вододіл між близькістю за подобою та близькістю перебування, то побачимо, що вони не обов'язково збігаються. Хоч інколи таке можливо.

Для ліпшого розуміння на поміч нам може прийти аналогія. Уявімо, що ми живемо в селі й прямуємо до нього через гори. Опівдні ми сходимо на вершину кручі, від якої до населеного пункту вже дуже близько, бо воно лежить просто під нами. До нашого дому, як палицею докинути. Та зійти з кручі вниз ми не здатні, адже скелелази з нас кепські. Тому нам доведеться йти довгою обхідною дорогою, зо п'ять миль напевне. На цьому шляху ми здебільшого перебуватимемо від села далше, ніж коли були на вершині кручі. Та це якщо рахувати від місця нашого перебування. Але з погляду подоланого шляху — тепла ванна та гарячий чай уже значно ближчі. Оскільки Бог є благословенним, всемогутнім, суверенним і творчим, то очевидно, що в певному сенсі щастя, міць, свобода та плідність (чи то розуму, чи тіла) у людському житті є виявом подібності до Бога, а отже, й близькості до Нього. Проте ніхто ж не вважає, що наявність цих дарів є необхідною для нашого освячення. Жоден вид багатства не заведе нас до Царства Небесного.

Від вершини кручі до села близько, але хоч би скільки ми на ній не стояли, ближче до нашої ванни та чаю ми не станемо. Така подібність до Бога, і в цьому сенсі також і близькість, якою Він сам наділив певні створіння чи певні стани цих створінь, є чимось завершеним, уже закладеним у них. Те, що є близьким до Нього за подобою, ніколи не зможе стати ще ближчим. А от близькість перебування може зростати. І тоді як близькістю за подобою нас було наділено (а ми за неї можемо бути вдячні або ж нею знехтувати, можемо скористатися

як на добро, так і на зло), то над близькістю перебування, яка хоч дається нам і підтримується через благодать, доведеться попрацювати самим. Створіння в різний спосіб сотворені на образ Божий без їхньої участі в тому та навіть без їхньої згоди на те. Вони від того не стають синами Божими. А та подібність, отримана через синівство, не є подібністю за образом чи ликом. Вона є навіть чимось більшим за схожість, бо радше означає єднання та узгодженість з Божою волею; проте це ніяк не суперечить вище розглянутому. Тому, повторюючи слова більш вправного письменника, скажемо так: наше наслідування Бога у цьому житті — тобто свідоме наслідування на протигагу тій подобі, якою Він наділив нашу природу — мусить бути наслідуванням втіленого Бога. Нашим прикладом є Ісус, і не лише тоді, коли Він був на Голготі, але й тоді, коли трудився, подорожував, перебував у натовпах, відповідав на настирливі прохання та зухвалі закиди, коли Йому бракувало спокою та усамітнення, коли Його перебивали. Бо саме таке життя (хоч і зовсім відмінне від того, яким ми уявляємо Божественне життя) не лише нагадує Божественне, але і є ним, коли проявляється в людських умовах.

Тепер мушу пояснити, чому я вважав за необхідне провести таке розрізнення, говорячи про любов. У своїх роздумах я віддавна зіставляв слова евангелиста Йоана про те, що Бог є любов, зі словами сучасного автора Дені де Ружмона⁷: «Любов перестає бути демоном лиш тоді, коли вона перестає бути богом», що, звісно ж, можна

⁷ Дені де Ружмон (1906–1985) — швейцарський письменник, філософ і культурний діяч — Прим. перекл.